

BİR İNKILÂP VE MÜCADELE ADAMI: RIDVAN HÜSREV (GEREDE)

Aşir Kayhan KIYCI *
Doç. Dr. Nurgün KOÇ **

Öz

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki siyasi, ekonomik ve askeri alandaki durumu, ülkedeki azınlıkların ayrılıkçı faaliyetleri, Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ne bakışı yüzyılın sonunda dünyaya gelen birçok kişi gibi Rıdvan Hüsrev Gerede'yi de etkilemiş onun vatansever bir asker olmasını sağlamıştır. Bu vatanseverlik gerek Osmanlı Devleti'nin XX. yüzyılda başlayan çöküşü sırasında gerekse Milli Mücadele'de ve sonrasında Cumhuriyet Döneminde Gerede'nin vatanı ve milleti için canı pahasına birçok önemli faaliyette yer almasını sağlamıştır. Bu çalışmada, Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Benim ilk inkılap ve müşkülât arkadaşım.*" dediği Rıdvan Hüsrev Gerede'nin hayatına kısaca yer verilmiş; özellikle de onun Milli Mücadele'deki faaliyetlerine odaklanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Rıdvan Hüsrev Gerede, Osmanlı Devleti, Milli Mücadele, ayaklanmalar.

A Reformer and Struggler Man: Rıdvan Hüsrev (Gerede)

Abstract

The politic, economic and military situation of Ottoman Empire in XIX century, the separatist movements of the minorities in the country and Europe's way of looking at Ottoman Empire also affected Rıdvan Hüsrev Gerede like many people who born in the end of that century and made him a patriotic soldier. During both the collapse of Ottoman Empire which began in the early XX. century and the Turkish National struggle and also during the Republic Period, this patriotism made him undertake many important activities at the risk of his own life for the sake of his homeland nation. In this study, it is focused more Rıdvan Hüsrev Gerede who was named as "*My first revolution and hardship day's friend.*" by Mustafa Kemal Atatürk and on his life particularly on his activities in the national struggle.

Keywords: Rıdvan Hüsrev Gerede, Ottoman Empire, National Struggle, rebellions.

*Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Doktora Öğrencisi, kayhankiyci@gmail.com

** Karabük Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanı; Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD Başkanı, nurgunkoc@karabuk.edu.tr

Giriş

1876'da Osmanlı Devleti'nde, II. Abdülhamit'in meşrutiyet rejimini ilanıyla parlamenter sisteme geçilmiş; Kanun-i Esasi'nin ilanıyla da Türk tarihinde ilk defa anayasal düzen başlamıştı. Fransız İhtilali'nin Osmanlı Devleti'ne bir etkisi olarak kabul edilebilecek olan meşrutiyet rejiminin en temelinde hiç şüphesiz ki imparatorluğun çöküşünü durdurma ve Osmanlı Devleti'ndeki azınlıkları devlete bağlama amacı güdülmüştü. Zira Osmanlı Devleti 1871-1876 yılları arasında büyük bir çıkmaza sürüklenmiş; uzun süredir bozuk olan mali durum, devletin 1875'te dış borç faizlerinin yarısı kadarının ödenmesinin durdurulacağına açıklamasına neden olmuştu.¹ Yapılan bu duyuru Osmanlı Devleti'nin Avrupa nezdindeki itibarını oldukça derinden sarsmıştır.²

Ekonomik sıkıntılara ek olarak, siyasi çalkantılarda devletin yakasını bırakmamıştır: Balkanlarda meydana gelen çok ciddi krizler, 1875'de Hersek'te, 1876'da Bulgaristan'da Hristiyan ahalinin Türklere yönelik saldırıları ve isyanları; Osmanlı Devleti'nin bu isyancılara verdiği sert karşılık büyük bir buhranı doğurmuştu.³ İşte böyle bir dönemde meşrutiyetin yalnızca iç dinamikler üzerinde denetim sağlamak için değil aynı zamanda dış güçlere karşı koruyucu bir kalkan oluşturmak amacıyla da ilan edildiği göz ardı edilmemelidir. Kanun-i Esasi Osmanlı vatandaşlarına birtakım bireysel haklar tanımış, Mebusan ve Ayan Meclisi'nden oluşan parlamenter bir sistemi de beraberinde getirmiştir.⁴ Ancak II. Abdülhamit'in hürriyetleri birer birer kaldırıp 1877'den sonra Kanun-i Esasi'yi yürürlükten kaldırması üzerine önce devlet sınırları içinde sonrasında ise dış ülkelerde gizli yapılanmalar başlamıştır.⁵

Kanun-i Esasi'nin yürürlükten kaldırılması ile ülkede başlayan ve 1908'de meşrutiyetin yeniden ilanına dek sürecek baskıcı *İstibdat Dönemi*, II. Abdülhamit'e muhalefetin gizlice ancak derinden yürütülmesini sağlamıştır. Bu yapılanmaların hiç şüphesiz ki en önemlisi İstanbul Demirkapı'da Tıbbiye Şahane Mektebinde *İttihat-i Osmani Cemiyeti* adıyla kurulan İttihat ve Terakki Cemiyetidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 23-24 Temmuz 1908'de meşrutiyeti yeniden ilan ettirmiştir.⁶ 1913'te ise *Bab-ı Ali Baskını* adı verilen hükümet

¹ Niyazi Berkes, *Türkiye'nin Çağdaşlaşması*, Doğu-Batı yay., İstanbul, 1978, s.300.

² Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev.:Boğaç Babür Tuna), Arkadaş yay., Ankara, 2009, s.218.

³ Kemal Karpat ve Robert W. Zens, "I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909)", *Türkler*, C.12., Ankara, 2002, s.1490-1491.

⁴ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş yay., İstanbul, 2010, s.99.

⁵ Karpat, *a. g. e.*, s.99.

⁶ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, (çev.: Nuran Yavuz), Kaynak yay., İstanbul, 1999, s.31.

darbesiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti; Enver, Cemal ve Talât *triumvirası* (üçlü yönetim) ile iç siyasete tamamen hâkim olmuştur.⁷

20. yüzyıl, Osmanlı Devleti'ne sadece iç siyasette oluşan çalkantılı bir dönem değil, toprak kayıpları da getirmiştir: 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Girit'in Yunanistan tarafından ilhakı; Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna- Hersek'i topraklarına katması bir yandan, diğer yandan ise emperyalist İtalya'nın 1911'de Trablusgarp'ı işgal etmesi ve 1912-1913 Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığına büyük ölçüde son verilmesi, büyük kayıplar olarak kendisini göstermektedir.

1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı ise hem Avrupalı emperyalist devletlerin sömürgeci hesaplarının görüldüğü bir mücadele; hem de Fransız İhtilali'nin neden olduğu milliyetçilik akımından dolayı çok uluslu imparatorlukların dağılmaya yüz tuttuğu bir çözülme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti de her ne kadar bu savaşta ilk önce Avrupalı devletlerin sempatisine ve yardımına güvense de bu devletlerin Osmanlı Devleti'ni kendi aralarında bölme anlaşmaları yapmaları, tıpkı II. Abdülhamit gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de Almanlarla işbirliği yapmasına neden olmuştur.⁸ Ancak bu işbirliği, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesini engelleyememiştir; 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti savaştan çekilmiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından Türk halkı mahalli direniş grupları ve milislerle işgal güçlerine karşı direniş başlatmıştır.⁹ Mustafa Kemal Paşa ise 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden hemen sonra 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmış ve Türk Milleti'ni esaretten kurtaracak Milli Mücadele'yi başlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa, milli direnişin bütün yurt çapında birleştirme çabasıyla mahalli direniş gruplarının yayılmasına hız vermiş; Anadolu'nun güneyinde, doğusunda ve batısındaki yerel silahları çatışmaları bir yönetim altında toplayarak düzenli bir Milli Mücadele cephesi kurmaya özen göstermiştir.¹⁰ İşte Hüsrev Bey de bu süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki kişilerden biri olacaktır.

Rıdvan Hüsrev Gerede'nin Milli Mücadele'ye dek (1919) yaşamı ve faaliyetleri

Rıdvan Hüsrev Gerede 12 Mart 1886'da Edirne'de dünyaya gelmiştir.¹¹ Babası Hersekli Rıdvanbeyoğlu ailesinden Korgeneral Mehmed Ali Paşa, annesi

⁷ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (çev.: Yasemin Saner Gönen), İletişim yay., İstanbul, 2000, s.163.

⁸ Halil İnalçık, *Akademik Ders Notları (1938-1986)*, Timaş yay., İstanbul, 2016.

⁹ Stanford J. Shaw, "Türk İstiklal Harbi", *Türkler*, C.15, s.1462.

¹⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı ve Modern Türkiye*, Timaş yay., İstanbul, 2013, s. 164.

¹¹ Emekli Sandığı Arşivi, 120110.087 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, 26.12.1931 tarihli Nüfus Kayıt Örneği.

ise Fatime Mahinur Hanım'dır.¹² Dedesi İstolça Voyvodası Vezir Ali Paşa'dır. Cesaretiyle meşhur babası Mehmed Ali Paşa, Rıdvanbeyoğlu Ali Paşa'nın dokuz oğlundan biridir ve Erzurum'da gömülüdür.¹³

Hüsrev Bey, ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1902'de Harp Okulu'na girdi ve 1903'de Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olarak Erkân-ı Harbiye Kurmay sınıfına ayrıldı.¹⁴ 1908'de kurmay yüzbaşı rütbesi ile mezun olan Hüsrev Bey, 1912 Balkan Savaşı'nda 7. Tümen Kurmay Başkanlığı, 1913 Trakya Tahdid-i Hudut üyeliği, Atina Askeri Ataşeliği gibi görevlerde bulundu.¹⁵ 1914- 1917 yılları arasında ise Şark Cephesi Kafkas Ordusu Harekât Şube Müdürlüğü görevini yerine getirmiştir. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sırasında ise kurmay binbaşı rütbesiyle Erzurum'da, Kâzım (Karabekir) Paşa'nın kurmay başkanı görevinde bulunuyordu.¹⁶ Bu görevi sırasında sağlık sorunları sebebiyle izin alarak İstanbul'a gelmiş ve burada Mustafa Kemal Paşa ile tanışmıştır. Bu tanışıklık kısa zamana dostluğa dönüşmüştür. Böylece Hüsrev Bey, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Samsun'a çıkan on sekiz subaydan biri olmuştur. Kendi hayatında bir dönüm noktası olan Mustafa Kemal Paşa ile mütareke döneminde tanışmasını şu şekilde anlatmaktadır:

"Birinci Dünya Harbi sonunda, yani Mütareke esnasında Kafkas Cephesi'nde Kâzım Karabekir'in Erkân-ı Harbiye Reisi iken, tedavi için mezunen İstanbul'a gelmiştim. Bir gün, Mustafa Kemal Paşa'nın beni görmek istediğini söylediler. Üçüncü Ordu Müfettişliği ile Şarka gideceğini duymuştum. Fakat o ana kadar kendisini tanımıyordum. Mütareke günlerinin İstanbul'unda sivil gezmekten başka çare yoktu. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın davetine icabet ederken üniformamı giydim. Şişli'deki - şimdi Atatürk Müzesi olan- evinde gittim. O da beni ilk defa görüyordu. Buna rağmen munis bakışları karşısında hiç yabancılık hissetmedim, emirlerini sordum. Müfettişliğe tayin edilmiş olduğunu söyleyerek:

- Sizi erkân-ı harbiyeme almak isterim... dedi.

Derhal muvafakat ederek, düşman işgali altındaki İstanbul'da ancak kendilerini ziyaret için üniformamı giyeceğimi söyledim.

- 'Şimdi ne işle meşgulsün?' diye sordu. Cevap verdim:

- Milli sahada vatandaşlarımızı ikaz etmek üzere arkadaşlarımla çalışıyorum. Aynı zamanda "Memleket" gazetesine nâm-ı müstearla yine vatani ve milli mevzularda yazılar yazıyorum...

Dedi ki:

¹² Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Atatürk ve Çevresi yay., İstanbul, 1971, s. 185.

¹³ Tevetoğlu, aynı yer.

¹⁴ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, C.3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı yay., Ankara, 1994, s.934.

¹⁵ Tevetoğlu, aynı yer.

¹⁶ Sami Önal (Hazırlayan), *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, Literatür yay., İstanbul, 2003, s. 6.

-*Düşman Süngüsü altında milli birlik olmaz. Ancak hür vatan topraklarında hamiyetli, fedakâr arkadaşlar el ele vererek memleketin istiklali ve milletin hürriyeti için çalışabilirler. Ben de zaten onun için gidiyorum.*

O anda İstanbul'a çöken kâbustan sıyrılmış gibi, ruhumun bir ümit ışığı ile birdenbire aydınlanmış olduğunu hissettim.

- *Yarından itibaren emrinizdeyim Paşam!...dedim ve tarif edilemez bir heyecanla evime giderek çantamı hazırlamaya başladım.*"¹⁷ Böylece Hüsrev Bey de Mustafa Kemal Paşa ile birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a giden on sekiz kişilik kafilenin içerisinde yer aldı.

Rıdvan Hüsrev Gerede'nin Milli Mücadele'deki faaliyetleri (1919-1922)

Hüsrev Bey, Samsun'daki ilk günlerini İzmir'in Yunanlılar tarafından alçakça işgali, hükümetin istifası, bildirgeler, ulusal öfke gibi derin üzüntüler içerisinde geçirdiğini söylemiştir.¹⁸ Daha sonra Mustafa Kemal Paşa ve mahiyetindekiler ile birlikte Kâzım (Karabekir) Paşa ve Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ile ilişki kurmuşlardır. Daha sonra ise Ali Fuat Paşa'dan İzmir'in işgali ve diğer konularda malumat almışlardır. Hüsrev Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Havza ve Amasya Genelgelerinin yayınlanması ve Erzurum ile Sivas Kongrelerinin toplanması sırasında hazır bulunmuştur. İtilaf Devletleri'nin dağıttıkları son Mebusan Meclisinde Trabzon milletvekili sıfatıyla Misak-ı Milli'nin görüşmelerinde yer almıştır.¹⁹ Mebusan Meclisinin kapatılmasından sonra 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'de yine Trabzon milletvekilliği görevini sürdürmüştür.²⁰

Hüsrev Bey, özellikle Bolu ve çevresinde çıkarılan isyanların bastırılmasında rol oynamıştır. Ankara'da TBMM'nin açılışını ve burada yeni bir hükümet kurulmasını engellemek isteyen Sadrazam Damad Ferid Paşa ve İngilizler, İzmit Mutasarrıflığının doğusunda ve Bolu taraflarında faaliyete geçince önce Adapazarı, Sapanca ve Akyazı taraflarında, daha sonra Hendek ve 13 Nisan 1920'de de Düzce'de Ankara aleyhinde bir ayaklanma meydana gelmiştir.²¹ Bunun üzerine bu bölgeye bir Heyet-i Nasîha'nın gönderilmesine karar verilmiştir. TBMM'nin gizli oturumunda konuşan Mustafa Kemal Paşa, milletvekillerine hitaben; "... böylece başsız kalan ve muzlim birtakım cereyanlara sahne olarak terkedilen Bolu için yalnız kuvvet sevk etmek gayr-ı kâfi olduğu ve sevk ü idareye muktedir bir arkadaşın gönderilmesine lüzûm hâsıl olduğu anlaşıldı. Bu maksadla rüfekâ-yı muhteremden Hüsrev Bey'i, diğer bildiğimiz arkadaşları memur

¹⁷ Tevetoğlu, a. g. e., s.191.

¹⁸ Önal, a. g. e., s.27.

¹⁹ Tevetoğlu, a. g. e., s.186.

²⁰ Tevetoğlu, aynı yer.

²¹ Hamdi Ertuna, *Türk İstiklâl Harbi (İstiklal Harbinde Ayaklanmalar)*, C.6, Gnkur. Harp Tarihi Dairesi Başk. yay., Ankara, 1974, s.87.

ettik." demektedir.²² Hüsrev Bey, propaganda ve örgütlenme çalışmaları için Bolulu İlyaszâde Şükrü Bey, Bolu Belediye Hekimi Dr. Fuat ve Trabzon milletvekili Osman Bey'i de yanına alarak Bolu'ya doğru yola çıktı.²³ Yanlarına, Ankara'da fazla kuvvet olmadığından, Mülâzım Fahri Efendi komutasında, yirmi kişiden ibaret bir süvari takımı verilmişti.²⁴ Hüsrev Bey ve yanındakiler Gerede Ovası'nın güneyinde, Aktaş Boğazı civarındaki Danişmendler köyüne vardılar. Ancak Gerede önlerine geldikleri zaman isyancıların top ateşleriyle karşılaştılar.²⁵ Gerede yakınlarındaki Yanabat ormanlarına doğru çekildiklerinde bu sefer evlerden açılan ateş ile karşılaştılar.²⁶ Bu sırada dinlemek için ara verdiklerinde isyancı köylülere tutsak düştüler.²⁷ Gerede'de önce Hükümet Konağı'na oradan da hapishaneye götürüldüler. Sonrasında ise Düzce'ye götürüldüler.²⁸ Gerede halkı, ayaklanmada rol oynayan ve hiddetli bir şekilde tavırları olan bazı kimselerin tahriki ile Heyet-i Nasîha'ya düşman gözlerle bakmakta idi.²⁹

Bir gece, Hüsrev ve Osman Bey'ler gizlice, asi liderlerinin yanına götürüldüler. Bunun sonucunda görevlerini yerine getirebilme imkânını elde etmiş olan Heyet-i Nasîha'nın iki üyesi bu işi üstlendiler. Fakat 13 Nisan gününden bu yana telgraf hatları kesik olduğundan, Ankara ile Düzce arasında telgraf görüşmesi yapılamıyordu. Bu sebeple, Hüsrev ve Osman Beylerin, Mudurnu Cephesi'ne giderek, oradan Kuvâ-yı Milliye cephesine geçmeleri kararlaştırıldı. Aynı gece, Hüsrev Bey ile Osman Bey, Mudurnu Cephesi'ne götürülmek üzere yola çıkarıldılar. Cephede de, Sefer Bey ile gizli bir görüşme yapan Hüsrev Bey, Ankara ile anlaşma sağlandığında, Düzcelilerin geri çekileceklerinden kesinlikle emin olmuştu. Refet Bey'den alınan izin üzerine Kuvâ-yı Milliye hattına geçen Hüsrev Bey, Mudurnu'da Kuvâ-yı Milliye komutanları ile bir görüşme yaptı ve vakit kaybedilmeden Ankara ile temasa geçildi.³⁰

²² Günay Çağlar, "Hüsrev Bey Heyet-i Nasîhası (Nisan-Haziran 1920)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.5, Ankara, 1990, s.86.

²³ Önal, "aynı yer."

²⁴ Çağlar, "a. g. m.", s.87.

²⁵ Önal, a. g. e., s.193.

²⁶ Önal, "aynı yer."

²⁷ Hüsrev Bey, anılarında bu olaydan şu şekilde söz etmektedir: "Pusuya düşen askerlerimizin, silahlarını, atlarını, eşyalarını alan köylüler, heyetin başkanı olduğum için bomba atacağını sanarak üzerime taş yağdırmaya başladılar. Aralarında acıma duygusuna sahip birinin engellemesi olmasaydı sağ kurtulmam olanaksızdır. Oradan da hepimizi tutsak kafilesi gibi yaya olarak Gerede'ye götürdüler." (Önal, a. g. e., s.194.) Halide Edip Adıvar'a göre Hüsrev Bey'in kurtuluşu yakışıklı olmasına bağlıdır: "Garip olarak, canını kurtaran şey sırf çok yakışıklı adam olmasıydı. Kalabalık arasından ihtiyar bir kişi Binbaşı Hüsrev'in üstüne kapanarak bu kadar cesur ve güzel adamı nasıl öldürebilirsiniz? Ben ömrümün sonuna geldim. Allah ve peygamber aşkına öldürmeyin diye feryat etmiş. Garip olarak, bir an için kalabalık durmuş. (Çağlar, "a. g. m.", s.90.)

²⁸ Çağlar, "a. g. m.", s. 90.

²⁹ Çağlar, "aynı yer."

³⁰ Önal, a. g. e., s.123.

Hüsrev Bey, 23 Mayıs 1920 günü, milli kuvvetlerin elinde bulunan Mudurnu'dan Ankara'ya şu telgrafı gönderdi:

"Büyük Millet Meclisi Riyasetine,

Adapazarı, Düzce ve Bolu mukabil harekâtını idare eden rüesa-yı Çerakese, Osmanlı müslümanlığının esaret ve felâketini bugünkü sulh karşısında ikinci derecede bazı eşhasın yanlış hareketleri ve esbab-ı saire yüzünden tahassül eden vak'a-i âhire-i müreessifeyi selâmet-i mülk ve millete tamamen muzır görüyorlar ve tarih-i millîmizin kaydetmediği bu elîm zamanda beynelislâmünazaat ve müsadematı terk ile sevgili vatanımız içi yekvücut bir halde haricî tehlike ve taaruzlara göğüs vermeğe hazırlanmayı her müslüman için farz-ı 'ayn telâkkî ediyorlar. Böyle pek mukaddes ve mübeccel bir tavassuta âcizleri ile refikim Lâzistan Meb'usu Osman Bey'i tâyin eyledikleri ma'ruzdur.

Trabzon Meb'usu

Hüsrev." ³¹

Bir aydan beri, Düzce'de devam eden padişah taraftarlığı, 23 Mayıs 1920 tarihinde ortadan kalkmış ve bunda Hüsrev Bey'in Heyet-i Nasîha'sı büyük rol oynamıştır.

Hüsrev Bey, Ankara'ya döndüğünde Trabzon milletvekilliğinden başka Urfa ve Sivas milletvekilliği görevini de yapmış; 1924³² yılından 1949 yılına kadar ise büyükelçilik görevi yapmıştır.³³

Rıdvan Hüsrev Gerede'nin Diplomatik Görevleri (1924-1949)

1924 yılında Hüsrev Bey, ilk büyükelçilik görevini Budapeşte'de yerine getirmiştir.³⁴ 7 Mayıs 1924'te göreve başlayan Hüsrev Bey'in bu göreve getirilmesi üzerinde durulmalıdır; zira tıpkı Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Cumhuriyet Döneminde de Macaristan'da görev yapan elçilere büyük önem verilmiş; özellikle Cumhuriyet Döneminde bu görevlere gelen kişiler Mustafa Kemal'in yakın dostları arasından seçilmiştir.³⁵

Hüsrev Bey, 30 Ekim 1926'da ise Sofya Büyükelçiliğine atanmış ve Bulgar Kralı Boris'e Mustafa Kemal'in Nutuk'unun Almanca tercümesini hediye

³¹ Çağlar, "aynı yer."

³² Hüsrev Bey, 22 Aralık 1924 tarihinden geçerli olmak üzere Yarbaylık rütbesine yükseltilmiştir. (Çoker, a. g. e., s.936.) Hüsrev Bey'in orduyla ilişkisinin tam olarak kesilmesi 9 Ekim 1928 tarihinde Mustafa Kemal tarafından imzalanan belge ile olmuştur. (Emekli Sandığı Arşivi, 120110.087 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, 09.10.1928 tarihli belge.)

³³ Tevetoğlu, a. g. e., s.186.

³⁴ Çoker, a. g. e., s. 936.

³⁵ Melek Çolak, "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Paketi Çerçevesinde Türkiye- Macaristan İlişkileri (1923-1938)", İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, S.8, İstanbul, 2005, s.2.

etmiştir.³⁶ 9 Ağustos 1930 tarihine kadar bu görevini sürdüren Hüsrev Bey, sonrasında Türkiye ve İran arasında sorun teşkil eden Ağrı İsyanı nedeniyle Tahran Büyükelçiliği görevine getirilmiştir.³⁷ Mustafa Kemal, Hüsrev Bey'i "vazifenizi muvaffakiyetle ifa edeceksiniz, buna emniyetim vardır." diyerek güvenle uğurlamış; Başbakan İsmet (İnönü) Paşa ise Hüsrev Bey'e arkasındaki ordunun gücünü "sen İran Hükümeti ile seferber olmuş bir ordumuz arkanda harekete hazır bir halde konuşacaksınız. Bu ciddi vaziyetin icabına göre davranmak lazımdır." sözleriyle anımsatmıştır.³⁸ Hüsrev Bey, Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi olarak göreve, Türkiye ve İran arasındaki sınır sorunun çözümünde, kararlılığın ve sertliğin simgesi olarak görev yapmıştır.³⁹ 28 Temmuz 1934 tarihinde ise istifa suretiyle bu görevinden ayrılmıştır.⁴⁰

Hüsrev Bey, TBMM'nin 5. Dönemi için 8 Şubat 1935 tarihinde yapılan seçimde Sivas milletvekili olmuş; 22 Şubat 1936'da ise Tokyo Büyükelçiliği görevi için milletvekilliğinden ayrılmıştır.⁴¹ Hüsrev Bey burada 1890 yılında Japonya'ya resmi ziyarette bulunan Ertuğrul Furkateyni'nin Kumanova Denizi'nde batması ve 450 Türk subay ve erinin şehadetleri anısına Japonlar tarafından yapılan dostluk anıtını Türklüğe yakışır bir hale getirmiş ve Türk-Japon ilişkilerinin çok iyi bir seviyeye ulaşmasını sağlamıştır.⁴²

Hüsrev Bey, 5 Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını takiben Berlin Büyükelçiliği görevine getirilmiştir.⁴³ Hitler ile dostluk kuran Hüsrev Bey, bu dostluk vasıtasıyla, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesini de büyük ölçüde engellemiştir.⁴⁴ 27 Temmuz 1942 tarihinde Berlin Büyükelçiliği görevinden ayrılan Hüsrev Bey, 5 Şubat 1947- 19 Temmuz 1949 tarihleri arasında ise Rio De Janerio Büyükelçiliği görevini yapmıştır.⁴⁵ Sonrasında 13

³⁶ Veysi Akın, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, Edirne, 2012, s.49.

³⁷ Huriye Karnap (2004), *I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 146.

³⁸ İ. Hilal Akgül, "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2005, s.9.

³⁹ Akgül, "a. g. m.", s.40.

⁴⁰ Hüsrev Bey, Tahran Büyükelçiliği görevinden Mustafa Kemal'in isteği ile ötürü istifa etmiştir. Buna sebep olan, İran Şahu Rıza (Pehlevi) Han'ın Hüsrev Bey'in İran karşıtı, Batı yanlısı tutum izlemesi göstermesidir. Bu durum bizzat Şah tarafından Mustafa Kemal'e bildirilmiştir. (Akgül, "a. g. m.", s. 39-40.) Bu durum hakkında Hüsrev Bey, "İran'da dört yıllık elçiliğim esnasında daimi başarılı işler görmüş ve en sonunda İran Şahu'nun da Türkiye'ye dolayısıyla Büyük Önderimiz Gazi Hazretlerini ziyarete sevk ettikten sonra pek garip ve görülmemiş bir şekilde istifaya mecbur edildim." yorumunu yapmıştır. (bk. Feridun Kandemir, "Geçen Hafta Toprağa Verdiğimiz Hüsrev Gerede", *Yakın Tarihimiz*, C.1, İstanbul, 1961, s. 163.)

⁴¹ Çoker, a. g. e., s.936.

⁴² Karnap, a. g. e., s.147.

⁴³ Çoker, aynı yer.

⁴⁴ Önal, a. g. e., s. 7.

⁴⁵ Tevetoğlu, a. g. e., s.86.

Temmuz 1949'da yaş sınırından emekliye ayrılan Hüsrev Bey 20 Mart 1962'de vefat etmiştir.⁴⁶

Soyadı Kanunu ile Milli Mücadele döneminde çıkan isyanlarda Gerede bölgesinde gösterdiği özveriden ötürü Mustafa Kemal Atatürk tarafından 'Gerede' soyadını alan Hüsrev Bey, Lamia Hanım ile evli olup⁴⁷ Faruk ve Selçuk adında iki çocuğu olmuştur. Bunların dışında Hüsrev Bey, Almanca ve Fransızca bilmekteydi.⁴⁸

Hüsrev Gerede 1943 Eylül'ünde Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne verilmiş olan "*Bolu İsyanı ve Harekâtı*" hakkındaki notlarda ise bu isyanla ve kendi yaşamıyla ilgili şu bilgiler vardır: ⁴⁹

"30 Nisan 1919'da 9'uncu Ordu Müfettişi tayin olunan Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul'da bugünkü Halaskârgazi Caddesinde o zaman kira ile oturduğu ufak evdeki mülakatımı müteâkib 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan hareketle Kurtuluş Savaşının ve İnkılâbımızın başlangıcı olan 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basan Büyük Kumandanın karargâhında Matbuat ve Propaganda ve Siyasi İşler Bürosu Şefliği vazifesi ile bu mübarek ayağın izi üzerinde yürüyerek sırasıyla Havza'da (İzmir Şehidleri ruhuna) (30 Mayıs 1919) ve Amasya'daki (20 Haziran 1919) mevlüd ve mitingler, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlah Cemiyeti Teşekkülü, Erzurum Milli Kongresi (23 Temmuz 1919) Heyet-i Temsiliyesi'ni içine alan Sivas Milli Umumi Kongresi (4 Eylül 1919) Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin teşekkülü, Umum Heyet-i Temsiliye ile Sivas'dan Ankara'ya (27 Aralık 1919) gelerek dünyanın üç ülkesinde, üç kıtasında zafer takları kuran şanlı, kuvvetli, necib ırkımızın medeniyete hizmetini, Asya kadar eski tarihinden çıkararak, güzel dilimizi yabancılıktan sıyrarak, yazımızı güçlükten kurtaran, bugün ki varlığımızı kendisine borçlu olduğumuz bu büyük dâhinin yanında çalışmak tarihi tâli'ine mazhar olmuş ve 14 Ocak 1920'de milletin tazyiki ile açtırılan, fakat düşman süngüleri altında toplanmak mecburiyetinde kalan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına Anadolu'dan Trabzon Mebusu olarak Heyeti Temsiliye'nin tevdi eylediği Sivas Kongre'sinin tespit eylemiş olduğu Misak-ı Milli'yi hamilen gönderilmiş, esasen 13 Kasım 1918'den beri düşman donanmalarının topları altındaki İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından tamamen askerî işgal altına alınarak nihayet medeni tarihin lanetle yâd edeceği elim siyasi bir facia teşkil eden Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının İngilizler tarafından askerle basılarak dağıtılması ve ele geçirdikleri vatanperver arkadaşlarımızı tevkif ve Malta'ya sürmeleri (16 Mart 1920) üzerine, Anadolu'ya geçmeğe muvaffak olarak 19 Mart 1920'de toplanmağa davet olunan Birinci Büyük Millet Meclisi 'ne aynı sıfatla iltihak etmişim. Meclisin açılma günü (23 Nisan 1920) Bolu ve havalisi müfettiş ve kumandanı olarak gönderildiğim Gerede'de arkadaşlarım Bolu Mebusları Genç Osman Beylerle asilerin pususuna düşerek

⁴⁶ Emekli Sandığı Arşivi, 120110.87 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, Hüsrev Gerede'nin Hüviyet İlmuhaberi Örneği.

⁴⁷ Emekli Sandığı Arşivi, 120110.87 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, 03. 04. 1962 tarihli Maaş Tahsisine Ait Tahkiki Hüviyet İlmuhaberi Örneği.

⁴⁸ Çoker, aynı yer.

⁴⁹ Tevetoğlu a. g. e., s. 93-94.

bir müddet Gerede ve Düzce'de zindanda ve hapishanede kalmış, nihayet kurtularak Ankara'ya avdetle mebusluklarla beraber Ankara Kumandanlığı vazifesini de yapmıştım."

Sonuç

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, yetenekli, özverili ve hepsinden de önemlisi vatansever askerlerin yetişmesini sağlamıştır. Tıpkı Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, İsmet İnönü ve Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk gibi Rıdvan Hüsrev Gerede de bu vatansever askerlerden biridir. Bu vatanseverlik, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından başlayan işgaller karşısında da devam etmiş, birçok asker gibi Hüsrev Bey de kendisine kurtuluş çarelerini sormaya başlamıştır. Büyük bir şans olarak yolları Mustafa Kemal Paşa ile kesişen Hüsrev Bey, hem Mustafa Kemal Paşa'nın yanında tarihin çok önemli bir zaman dilimine tanıklık etmiş hem de Milli Mücadele'ye yaptığı hizmetler ile bu tarihin bir parçası haline gelmiştir. Hüsrev Bey, TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmalar karşısında yılmadan canı pahasına mücadele etmiştir. Hüsrev Gerede, Milli Mücadele'de TBMM'de ve cephede fedakârca hizmeti dolayısıyla TBMM'nin 21 Kasım 1923 tarihli kararı ile Kırmızı- Yeşil İstiklal Madalyası'yla ödüllendirilmiş ve madalyası 23 Mart 1925'te ilk kez yapılan törende göğsüne takılmıştır.⁵⁰

Diplomasi alanında da büyük bir başarı gösteren Hüsrev Bey'in Türk Dışişleri tarihindeki başarıları da oldukça önemlidir. İran Şahı Rıza (Pehlevi) Han'ın Türkiye'yi ziyaret etmesine vesile olması, Japonya'da Türk- Japon dostluğunu geliştirmek için yaptığı faaliyetler, İkinci Dünya Savaşı tehlikesinden ülkesini Berlin Büyükelçiliği görevi sırasında koruması, onun askerlik yaşamının yanı sıra diplomatik alanda da ne kadar başarılı olduğunun kanıtıdır. Bunun içindir ki Rıdvan Hüsrev Gerede'nin hayatı hem askeri hem de diplomatik faaliyetleri açısından geniş olarak incelenmelidir.

Özellikle de kendisinin Milli Mücadele döneminde TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmalar karşısında gösterdiği özveri daima hatırlanacaktır. Öyle ki buna istinaden Hüsrev Gerede'nin Teşvikiye- İstanbul'da yaşamış olduğu caddeye *Hüsrev Gerede Caddesi* adı verilmiştir.⁵¹

Kaynaklar

AHMAD, F., 1999, *"İttihat ve Terakki 1908-1914"*, (çev.: Nuran Yavuz), Kaynak yay., İstanbul.

AKGÜL, İ. H., 2005, *"Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti"*, İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 1-42.

⁵⁰ Çoker, a. g. e., s. 936.

⁵¹ Bilal Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi yay., İstanbul, 1996, s.332.

- AKIN, V., 2012, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi", Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C.1, S.1, Edirne, 41-56.
- BERKES, N., 1978, "Türkiye'nin Çağdaşlaşması", Doğu- Batı yay., İstanbul, 1978.
- ÇAĞLAR, G., 1990, "Hüsrev Bey Heyet-i Nasihası (Nisan-Haziran 1920)", Ankara- Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.5, Ankara, 85-96.
- ÇOKER, F., 1994, "Türk Parlamento Tarihi", C.3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı yay., Ankara.
- ÇOLAK, M., 2005, "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Paketi Çerçevesinde Türkiye- Macaristan İlişkileri (1923-1938)", İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, S.8, İstanbul, 1-14.
- EMEKLİ SANDIĞI ARŞİVİ, 120110.87 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, Hüsrev Gerede'nin Hüviyet İlmuhaberi Örneği.
- _____, 120110.087 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, 09.10.1928 tarihli belge.
- _____, 120110.087 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, 26.12.1931 tarihli Nüfus Kayıt Örneği.
- _____, 120110.87 No'lu Emeklilik Sicil Dosyası, 03. 04. 1962 tarihli Maaş Tahsisine Ait Tahkiki Hüviyet İlmuhaberi Örneği.
- ERTUNA, H., 1974, "Türk İstiklâl Harbi (İstiklal Harbinde Ayaklanmalar)", C.6, Gnkur. Harp Tarihi Dairesi Başk. yay., Ankara.
- KANDEMİR, F., 1962, "Geçen Hafta Toprağa Verdiğimiz Hüsrev Gerede", Yakın Tarihimiz, C.1, İstanbul, s. 163- 165.
- KARPAT, K.; ZENS, R. W., 2002, "I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909)", Türkler, C.12., Yeni Türkiye yay., Ankara.
- KARNAP, H., 2004, "I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon Milletekileri (Biyografi ve Faaliyetleri)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- KARPAT, K., 2010, "Türk Demokrasi Tarihi", Timaş yay., İstanbul.
- LEWIS, B., 2009, "Modern Türkiye'nin Doğuşu", (çev.: Boğaç Babür Tuna), Arkadaş yay., Ankara.
- İNALCIK, H., 2016, "Akademik Ders Notları (1938-1986)", Timaş yay., İstanbul.
- _____, 2013, "Osmanlı ve Modern Türkiye", Timaş yay., İstanbul.
- ÖNAL, S. (Hazırlayan), 2003, "Hüsrev Gerede'nin Anıları", Literatür yay., İstanbul.

- SHAW, S. J., 2002, "*Türk İstiklâl Harbi*", *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye yay., Ankara, 1445-1510.
- ŞİMŞİR, B., 1996, "*Bizim Diplomatlar*", Bilgi yay., İstanbul.
- TEVETOĞLU, F., 1971, "*Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*", Atatürk ve Çevresi yay., İstanbul.
- ZÜRCHER, E. J., 2000, "*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*", (çev.: Yasemin Saner Gönen), İletişim yay., İstanbul.